

REVERIA CIRCULARITĂȚII LA JORGE LUIS BORGES

BARAGA Victoria, dr., conf. univ.

Summary

In the creation of Argentinean writer Jorge Luis Borges can distinguish various forms temporal. We aimed to investigate circular time approach in the creation of Jorge Luis Borges and to point out the relevance of meanings given by the writer of this temporal form. Analyzing the short story Circular ruins, we stopped at moments such as: repetitive archetypes, improved by returning to the origins. Borges illustrates the conception that the circular time stimulates creative personality chance to improve. The author imagines during a time of eternal return as a time of eternal rebirth.

Introducere. În creația scriitorului argentinian Jorge Luis Borges un loc aparte îl ocupă tema timpului, care se prezintă sub variate forme temporale: timpul linear, timpul ciclic, timpul labirintic, timpul absolut etc., acestea pot fi regăsite în așa povestiri, precum *Istoria eternității*, *Scrierile lui Dumnezeu*, *Grădina potecilor ce se bifurcă*, *Biografia lui Tadeo Isidoro Cruz*, *Nemuritorul*, *Tema trădătorului și eroului*, *Aleph* etc. Printre operele sale care abordează tema timpului circular se numără *Istoria eternității*, *Doctrina ciclurilor*, *Noaptea ciclică*, *Noua renegare a timpului* etc.

Ruinurile circulare. Povestirea *Ruinurile circulare*, care relatează experimentele unui mag, focalizează mai multe motive precum golemul, procesul creator, printre acestea un loc aparte îl ocupă Eterna Reîntoarcere. În continuare vom examina manifestările timpului circular în povestirea *Ruinurile circulare* [1, pp. 82-89], care pentru prima dată vede lumina tiparului în 1940 în revista literară argentiniană *Sur*.

Un om cenușiu, măcinat de arsurile leprei, ajuns la țărmul unei insule, urcă spre incinta unui antic templu circular, stăpânit fie de statuia unui tigru, fie de cea a unui cal de piatră. După un somn sub pedestalul cenușiu descoperă fără prea multă uimire că rănilor se cicatrizaseră. Venise la acest templu pentru a-și realiza scopul existenței sale, care deși părea supranatural, totuși nu era imposibil. Vroia să creeze o ființă umană în timpul somnului, pe care apoi s-o transfere în realitate. Inițial, visele erau haotice, apoi obțin o structură dialectică: magul se visă că era în centrul aceleiași amfiteatru circular înconjurat de elevi cărora le dădea lecții de anatomie, cosmogonie și magie. Atât în timpul visului cât și în cel al vegheii, maestrul era captat de conversațiile didactice cu fantasmelor sale. Dezamăgit de pasivitatea acestora, dizolvă acea școală iluzorie, lăsând doar un singur elev, care, de altfel, după câteva lecții a reușit să-l surprindă prin capacitățile sale. Însă, după o perioadă de insomnie, conștientizează că încercarea sa a eșuat și decide să recurgă la alte metode de lucru. Își reface forțele eliberându-se de fantomele delirului, așteaptă favorurile lunii pline și practică ritualul purificării prin apă, invocă zeii și rostește o mantră. Adormind și în curând visează o inimă, care pulsează în penumbra unui corp uman indefinit. După patrușprezece zile, satisfăcut de rezultatele probei sale creatoare, purcede la închipuirea celorlalte organe. Aproape la un an izbutește să viseze un om în integritatea sa, doar că acesta nu se încorporează: flăcăul visat nu vorbea, nici deschidea ochii, doar îl vedea dormind. În disperare, magul înduplecă pe zeul Focului, căruia, altădată, i se aduceau sacrificii în acest templu, să-i de-a viață creaturii sale și acesta consimte. După practicarea unor rituri în templul vecin din preajma apei, se împlinesc marea minune: fantasma se trezește. Magul a început educația fiului, care a durat vreo doi ani, i-a destăinuit legile universului și cultul zeului Focului. Părea a fi aievea, chiar l-a și sărutat, apoi, după ce i-a șters memoria anilor de ucenicie,

pentru a nu ști că era o fantasmă, l-a trimis la celălalt templu. Câțiva ani după aceea, doi vâslași i-au povestit despre un mag din templul vecin, care știa să calce pe foc fără să se ardă. Doar visătorul și Focul știu că fiul său este o creație visată și nu o ființă reală. La un moment dat l-a cuprins neliniștea că fiind inițiat în tainele Focului ar putea să descopere condiția sa și să înțeleagă că nu este decât un simulacru. Ar fi vrut să-l protejeze de acest sentiment al umilinței profunde, provocată de conștientizarea condiției de a fi doar proiecția unui vis uman. După cum istoria templului periodic trece printr-un exorcism al purificării, a sosit timpul unui nou val a epurării prin foc. Pentru o clipă, magul a dorit să se refugieze în apă, însă, a acceptat că a venit momentul morții, care-l va scuti de eforturile sale ezoterice, și s-a îndreptat către jeratec. Spre marea sa uimire acesta nu-i ardea carnea, ci doar l-a învăluit. Atunci „cu ușurare, cu umilință și cu groază, și-a dat seama că el, de asemenea, era o aparență, pe care altcineva o visase.” [1, p. 89].

Timpului circular. Povestea narată se încadrează în domeniul de interes științific al neoropsihologiei, având preocupate pentru visele lucide. În timpul acestor vise omul exercită control asupra mediului, conștientizează că visează, dar și regizează întâmplările din cadrul visului. Pe noi însă ne interesează mesajul filosofic și imaginile artistice sugerate de autor. Unul dintre motivele dominante este cel al Eternei Reîntoarceri sau al timpului circular.

În concepția societăților premoderne „asemenea actelor umane propriu-zise, obiectele lumii exterioare *nu au valoare intrinsecă autonomă*. Obiectele și faptele sunt niște receptacole a unor forțe dintr-o lume de dincolo, a unui timp repetitiv atât în spațiul terestru, cât și în cel cosmic. Eterna Reîntoarcere nu este copierea unui fapt fizic, ci a unui gest arhetipal. Mircea Eliade notează că „Putem observa că ceea ce domină în toate aceste concepții cosmico-mitologice lunare este reîntoarcerea ciclică a ceea ce a fost mai înainte, „eterna reîntoarcere”, într-un cuvânt. și aici regăsim motivul repetării gestului arhetipal, proiectat în toate planurile: cosmic, biologic, istoric, uman etc.” [2, p. 71].

Timpul eternei reîntoarceri este magia vieții și a viului, de aceea credința în eterna reîntoarcere presupune credința în viitor, în existența acestuia: „veșnica reîntoarcere nu privește și nu poate privi decât al treilea timp al seriei [viitorul]. Fapt pentru care e numită textual credință a viitorului, credință în viitor. Veșnica reîntoarcere nu afectează decât noul, adică ceea ce se produce sub condiția lipsei și prin intermediul metamorfozei. Dar ea nu face să se reîntoarcă nici condiția, nici agentul; dimpotrivă, ea alungă și pe unul și pe celălalt, îi reneagă cu toată forța ei centrifugă. Ea constituie autonomia produsului, independența operei [...]. Este ea însăși noul, întreaga nouitate.” [3, p. 144].

Eterna Reîntoarcere poate fi regăsită în natură sub forma anotimpurilor, a succesiunii zi/noapte, eclipselor și echinoxurilor, a fazelor lunii etc. Concepția periodicității temporale în univers este adânc amplasată în conștiința omului tradițional.

În povestirea lui Borges, se spune că sanctuarul circular periodic este purificat de flacăra arzătoare a focului. Întâmplarea face ca personajul din narațiune să asiste la o incendiere consecutivă a amfiteatrului. Circumstanțele sunt variate, însă, funcția sacrală a focului este constantă. Focul este simbol al regenerării.

Forțele Eternei Reîntoarceri sunt receptate și la nivelul subconștientului: magul avea sentimentul déjà-vu. Era cu senzația că ar mai fi trăit asemenea situații. De asemenea, magul trăia experiența revenirii la visul visat.

Abordând conceptul Eternei Reînțoarceri, se deschide un alt aspect semantic. „...tot ce s-a petrecut ulterior în realitatea concretă nu este decât repetarea a tot ce s-a petrecut prima dată, în *vârsta de aur*, organizată primordial de strămoșii divini” [4, p. 203]. Societățile tradiționale duc nostalgia acelor timpuri a evenimentelor arhetipale și încearcă prin invocații și ritualuri să readucă din suflul Marelui Timp. Rugăciunile și actele creatoare fac parte din acele eforturi umane ce facilitează revenirea timpului divin. În nuvela borgesiană, personajul anticipează creația sa prin invocarea zeilor și rostirea mantrelor. Iar procesul de creație cunoaște mai multe etape evolutive.

Experimentul cunoaște gradații: inițial, în delirul său a imaginat o tagmă de discipoli. Dezamăgit de eșecul său dizolvă fantasmagoria și trece practica de purificare. În cea de-a doua etapă purcede la constituirea imaginativă a fiului. După practicarea riturilor necesare îl instruieste, readus la viață. Îl învață tainele Focului și ale creației. Mecanismul Eternei Reînțoarceri oferă posibilitatea perfecționării și a creării permanente.

Concluzii. Prin povestirea *Ruinurile circulare*, Borges ilustrează concepția sa conform căreia timpul circular favorizează personalității creatoare șansa de a se perfecționa, chiar dacă s-ar putea ca nu doar obiectul de lucru să fie fantasmă, ci însăși creatorul. Borges imaginează timpul eternei reînțoarceri ca un timp al eternei renașteri. Un ciclu interminabil de distrugeri și creații. Iar existența omului, care la rândul său este și el creat, face parte dintr-un sistem circular continuu.

Bibliografie

1. Borges, Jorge Luis, *Moartea și busola*, Editura Univers, București, 1972.
2. Eliade, Mircea, *Drumul spre Centru*, Editura Univers, București, 1991.
3. Deleuze, Gilles, *Diferență și repetiție*, Editura Babel, București, 1995.
4. Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1983.